

KATOLIČKA CRKVA I IZAZOV RATA: HRVATSKA KUŠNJA

Neven DUVNJAK
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – centar Split

UDK: 261.6:355.01

355.01:2

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 2. 2000.

U radu se daje pregled razvoja određenih segmenata katoličkoga društvenoga nauka koji se bave problemima rata i mira. Nakon povijesnoga osvrta, posebna pozornost posvećena je prinosu Drugoga vatikanskog sabora spomenutoj temi, a osobito "zamjeni" teorije o pravednom ratu teorijom o izbjegavanju rata. U istom smislu prikazane su i ključne poruke papa Ivana XXIII., Pavla VI. i Ivana Pavla II. koje su se odnosile na pitanja rata i mira u suvremenom svijetu. One su znatno pridonijele aktualizaciji katoličkoga društvenog nauka, jer su "uskladile" učenje Crkve s aktualnim zbivanjima u suvremenom svijetu. Naime, pojmovi rata i mira nisu više jednoznačni, nego se povezuju s gorućim pitanjima pravde, solidarnosti i razvoja na globalnoj razini. U drugom dijelu članka govori se o pojedinim porukama predstavnika Katoličke crkve u Hrvatskoj koje su bile posvećene ratnim zbivanjima. One govore da su poruke upućivane s te razine bile sukladne evanđeoskom duhu Crkve: one su se protivile mržnji, osveti i nasilju, a pozivale su na pomirenje, oprost, mir i suživot. Isto tako, prezentiran je dio podataka iz istraživanja provedenog 1997. među vjernicima-katolicima na području sedam franjevačkih provincija u Hrvatskoj i BiH. Ti podaci također su vezani uz temu rata i mira i njima smo željeli pokazati u kolikoj su mjeri vjernici prihvaćali poruke upućivane od službenika Crkve te njihovu "ocjenu" djelovanja Crkve (i redovnika-franjevac) u vrijeme rata.

Neven Duvnjak, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – centar Split, Poljana kraljice Jelene 1/1, 21000 Split, Hrvatska.
E-mail: ipdi-cst@st.tel.hr

UVOD

Pitanja mira, pomirenja i suživota postaju posljednjih godina sve prisutnija u javnom diskursu u Hrvatskoj. Glavni uzrok proširenosti i nazočnosti "govora o miru" na različitim društvenim razinama je rat koji je na prostorima Hrvatske (i Bosne i Hercegovine), s većim ili manjim intenzitetom, trajao gotovo

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

punih pet godina. Tijekom rata domaća i međunarodna javnost s osobitom je pozornošću pratila aktivnosti vjerskih zajednica vezane uz promicanje mira, suživota i tolerancije, a osobito Katoličke crkve kao najveće i najutjecajnije vjerske zajednice u Hrvatskoj. Iako su ratni sukobi okončani 1995. godine, još uvijek postoje prijepori i različite ocjene o ulozi vjerskih zajednica u ratnim sukobima na području bivše Jugoslavije. Međutim, neupitnom ostaje činjenica kako one nisu mogle spriječiti rasplamsavanje oružanih sukoba niti su odlučujuće utjecale na njihov prestanak, jer su sve ključne odluke donosile domaće i međunarodne političke strukture. Stoga je religijski faktor, kao i u brojnim drugim sličnim slučajevima u različitim dijelovima svijeta, imao ograničenu ulogu u sukobu. Prinos vjerskih zajednica miru reducirao se na slanje apela, pozive vjernicima da se uzdrže od mržnje i osвете i da poštuju pripadnike drugih vjera i naroda te na povremene susrete najviših predstavnika Katoličke, Pravoslavne crkve i Islamske zajednice.

S druge strane, jedna od posljedica složenih povijesnih zbivanja na području koje je obuhvaćala bivša Jugoslavija bila je činjenica da se etnička pripadnost gotovo u potpunosti poklapala s vjerskom pripadnošću prema kojoj su Hrvati bili pripadnici Katoličke crkve, Srbi Pravoslavne crkve, a Muslimani pripadnici Islamske zajednice.¹ Stoga je bilo za očekivati kako će svaka od njih stati iza svojih vjernika, odnosno pripadnika pojedine nacije. To se i dogodilo, pa su vjerske zajednice (u nekim slučajevima nekritički i ne sasvim u skladu sa svojim poslanjem) stale u obranu prava i političkih interesa pojedinih naroda, što se gotovo u potpunosti poklapalo i s interesima političkih elita. Kad je riječ o Katoličkoj crkvi, ona se založila za pravo hrvatskoga naroda na samoopredjeljenje i osnivanje vlastite države te očuvanje nacionalnoga teritorija u međunarodno priznatim granicama što je, primjerice, bilo u suprotnosti s ciljevima srpske politike koje je podržavala Srpska pravoslavna crkva.

Spomenuli smo kako vjerske zajednice nisu, kao samostalni čimbenik, mogle u većoj mjeri iskoristiti svoj potencijal za mir i spriječiti izbijanje rata ili odlučujuće utjecati na njegov završetak. Ova ocjena vrijedi i za Katoličku crkvu i stoga ćemo u tekstu koji slijedi analizirati njezin odnos prema problemima rata i mira, služeći se ključnim dokumentima katoličkoga društvenog nauka, porukama papa, izjavama visokih predstavnika Katoličke crkve u Hrvatskoj te razmišljanjima katoličkih vjernika o spomenutim pitanjima.

SHVAĆANJE POJMOVA MIRA I RATA U DRUŠTVENOM NAUKU KATOLIČKE CRKVE

Govoreći uopćeno, teško je pronaći jednoznačnu i općeprihvaćenu definiciju pojma mir. Ovdje ćemo izdvojiti dva načina određenja spomenutoga pojma na koja često nailazimo u lite-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAČ, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

raturi. Prema prvome, mir se shvaća kao rezidualna kategorija, odnosno kao stanje bez rata, kraj neprijateljstava ili odsutnost društvenoga nereda, dok se prema drugome mir definira kao ekvivalent određenih dobrih i poželjnih okolnosti, stanja ili vrijednosti koje su ugodne čovjeku (McMorow, 1994., 44-45).

Neodređene i "difuzne" definicije pojma mir uzrokuju teškoće u teorijskom, odnosno praktičnom pristupu određenoj društvenoj situaciji. Naime, ako ne znamo sa sigurnošću što se podrazumijeva pod pojmom mir, kako onda znati koji su uvjeti potrebni za njegovo ostvarenje i, istodobno, kako biti svjestan trenutka u kojem je stanje mira postignuto (McMorow, 1994., 45)?

Jednoznačne odgovore na ovu dvojbu ne daju ni Biblija ni teologija. U Bibliji posebno dolazi do izražaja drugi pristup u kojemu je mir (*shalom*) shvaćen kao ekvivalent, odnosno sinonim za zdravlje, savršenu sreću, harmoniju sa sobom, drugima i Bogom, blagoslov, počinak, blagostanje i slično. Nadalje, mir se shvaća kao Božji dar čovjeku koji je svijetu donio Isus Krist. U tom smislu mir je "spasenje" koje je radikalnom pobjedom nad moći zla, zakona i smrti ostvario Isus, predajući se bez ostatka Bogu za svijet i za ljude (Glazier i Helvig, 1998., 604-605; Rahner i Vorgrimler, 1992., 309).

Prije analize novijih dokumenata Katoličke crkve vezanih uz pitanje mira i rata u današnjem svijetu ukratko ćemo podsjetiti na pojedine katoličke mislitelje (odnosno na crkvene oce) koji su odlučujuće odredili stavove Crkve o tim pojmovima i ti su stavovi vrijedili dugi niz stoljeća. Već je sv. Ambrozije odredio dva osnovna načela kršćanske teorije o ratu: prema prvom načelu vođenje rata mora biti pravedno, dok se prema drugom svećenstvo mora suzdržavati od ratovanja (Prandi, 1995., 109). Ono što je sv. Ambrozije načeo, nastavio je sv. Augustin koji je postavio temelje kršćanskoj teoriji "pravednoga rata" (*de bello iusto*). Prema riječima Augustina, rat je pravedan ako udovoljava sljedećim uvjetima: ako služi miru, ako postoji teška i trajna povreda prava, ako ga proglašiti zakoniti vladar te ako se u njemu primijenjena sredstva ne protive božanskom zakonu (Srakić, 1995., 204). Na donekle sličan način o problemima rata i nasilja govorio je drugi veliki učitelj Crkve sv. Toma Akvinski. Prema Tominu mišljenju, rat nije uvijek grijeh i to vrijedi u slučaju kad postoji autoritet vladara, pravedan uzrok rata te ispravna nakana. Kako bi se rat mogao opravdati na razini savjesti (što je osobito važno), on se treba voditi "...iz ljubavi", da obrani žrtve od nepravde, da oslobodi potlačene i da uspostavi mir."²

Usprkos višestoljetnim teološkim i pravnim raspravama i prijedporima, Augustinova teorija "pravednoga rata" ostala je aktualnom sve do pape Pija XII. i Ivana XXIII., odnosno do

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNIJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

Drugoga vatikanskog sabora. Često je spomenuta teorija bila zloupotrebjavana, a broj uvjeta nužnih za opravdanje rata sve se više povećavao i mijenjao. To je dovelo do apsurdne situacije, jer su kršćanski uvjeti "pravednosti" počeli služiti kao naknadno opravdanje pojedinih ratnih sukoba, umjesto da su poslužili za njihovu odlučnu osudu (Jukić, 1997., 251).

Suočen s tragičnim posljedicama Drugoga svjetskog rata, papa Pio XII. odlučno se založio protiv agresivnoga rata kao rješenja međunarodnih razmirica, odnosno kao sredstva za ostvarenje nacionalnih težnji (Valković, 1991., 99). S druge strane, u ostalim svojim nagovorima i radioporukama Pio XII. zadržao je kontinuitet nauka o pravednom ratu, odnosno dopustio je svakoj državi pravo na zakonitu obranu, ali samo ako su ugroženi životi i ostala dobra sudbonosna za opstanak pojedinca i zajednice, primjerice domovina i njezin teritorij te sloboda i ekonomska sigurnost građana (Srakić, 1995., 209).

Korak dalje učinio je papa Ivan XXIII. u enciklici *Mir na zemlji*, objavljenoj 1963. godine. Papa je konstatirao kako su zemlje razvijenoga gospodarstva, uz ostala bogatstva, proizvele goleme količine strahovitih ratnih oružja u koja je uložena najveći dio njihovih duhovnih i materijalnih potencijala (PT, 109). Ivan XXIII. ističe kako pravda, zdrav razum i svijest ljudskoga dostojanstva traže da se prestane s utrkom u naoružavanju, da se ratna sredstva koja posjeduju različite države obostrano i istodobno smanjuju, da se zabrani atomsko oružje te da se svi nagode o odgovarajućem razoružanju (PT, 112). Međutim, da bi proces razoružanja bio uspješan i potpun, na njemu bi sve uključene države trebale postaviti novo vrhovno načelo: čvrstina pravoga mira među narodima ne bi smjela biti u jednakoj oružanoj snazi, nego jedino u uzajamnom povjerenju (PT, 113). Kako bi naglasio svu apsurdnost rata u suvremenim okolnostima, koji bi mogao dovesti do nuklearne katalizme, Ivan XXIII. upozorava kako rat više ne može dati naknadu za nečija povrijeđena prava (PT, 127). Time je jasno upozorio sve ljude, a posebno one koji donose važne političke odluke, da je suvremeni rat do kraja apsurdan, jer može proizročiti uništenje čitavoga čovječanstva i pretvoriti sve u gubitnike. Istodobno, u enciklici se apelira na uzdržavanje od bilo kakva oblika rata ("pravednog" ili "nepravednog"), a svim srcem se predlaže mirno rješavanje konflikata pregovorima, nagodbama i sporazumima u kojima pomoć trebaju pružiti različite međunarodne institucije. Koncept rješavanja sukoba Ivana XXIII., koji se temelji na strategiji uvjeravanja, a ne na strategiji nepovjerenja i zastrašivanja, ostao je i danas aktualan.

Drugi vatikanski sabor – pomak u poimanju i određenju pitanja rata i mira

88

Drugi vatikanski sabor izravno je progovorio o pitanjima rata i mira u V. glavi *Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svi-*

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAČ, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

jetu, naslovljenoj "Promicanje mira i izgradnja zajednice naroda". U uvodu teksta kaže se kako čovječanstvo ne može izgraditi humaniji svijet za sve ljude ako se svi, unutar njom obnovom, ne vrte k istini mira (GS, 77). U sljedećem broju raspravlja se o naravi mira i ističe se kako mir nije samo odsutnost rata niti se može svesti na uspostavu ravnoteže među protivničkim silama. Dakle, u ovom dokumentu mir nije shvaćen kao rezidualna kategorija, nego kao "...plod reda što ga je u ljudsko društvo utisnuo njegov božanski Utemeljitelj i što treba da ga ostvare ljudi koji žedaju za sve savršenijom pravdom." (GS, 78).

Proizlazi kako je mir božanskoga podrijetla, a ljudima je dana zadaća da ga oživotvore, odnosno učine ovozemaljskom stvarnošću. No, tu se odmah nailazi na problem ljudske slabosti i grješnosti te na nestalnost čovjekove volje. Stoga je stvaranje mira težak i nezavršen proces i riječ je o dinamičkoj kategoriji: mir se ne stječe jednom zauvijek, nego ga treba iznova graditi i obnavljati (GS, 78). Isto tako, mir nije vezan samo uz pravdu, nego je i plod ljubavi. Za izgradnju mira potrebna je čvrsta volja da se poštuju drugi ljudi i narodi i njihovo dostojanstvo te zauzetost u ispunjavanju bratstva među ljudima (narodima) (GS, 78).

U prvom odjeljku pod naslovom "Izbjegavati rat" ("De bello vitando") podsjeća se na različite međunarodne konvencije³ koje se odnose na rat i kojima je glavna nakana učiniti vojničke akcije i njihove posljedice što manje nečovječnima. Međunarodna javnost se upozorava da takve ugovore treba poštivati, ali i da valja raditi na njihovu usavršavanju. Posebno je važno istaknuti činjenicu kako ni ovaj crkveni dokument nije u potpunosti i bezrezervno osudio svaki oblik ratovanja, nego je, umjesto idealističkog i utopijskog mirotvorstva bez zadržke, zauzeo realistički stav koji promiče pravo na zakonitu obranu. Naime, Crkva je svjesna da, sve dok postoji pogibelj rata, vlade imaju pravo na obranu svojih država ako su iscrpljene sve mogućnosti mirovnih pregovora (GS, 79). Ujedno, u konstituciji se čini jasna distinkcija između obrambenoga i agresivnoga rata: "...jedno je upotrijebiti oružje u pravdanoj obrani naroda, a drugo je htjeti podjarmiti druge narode" (GS, 79).

Bezuvjetno se osuđuje totalni rat koji se smatra zločinom protiv Boga i čovjeka (GS, 80) te utrka u naoružavanju, za koju se kaže kako je jedna od najtežih rana čovječanstva koja najviše oštećuje siromašne i koja će, ako potraje, dovesti do sveopćega smrtonosnog uništenja (GS, 81).

U posljednjoj točki pod naslovom "Bezuvjetna osuda rata i međunarodno nastojanje da se izbjegne rat" kaže se kako se svi moraju pripremati za trenutak u kojemu će biti moguće potpuno zabraniti svaki rat. No, dok se ne ustanovi jedan međunarodni autoritet koji će imati efikasnu moć da svim naro-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

dima jamči sigurnost, mir i poštivanje prava, treba prestati utrka u naoružavanju i započeti proces razoružavanja (GS, 82). Kao jedno od rješenja ističe se odgoj za novi mentalitet, odnosno davanje novoga smjera javnom mnijenju: u tom smislu posebno je važno da oni koji odgajaju mladež ili oblikuju javno mnijenje na prvo mjesto stave iskrenu brigu o promicanju novih mirotvornih osjećaja (GS, 82).

Rezimirajući sadržaj ovoga važnog saborskog teksta, možemo izdvojiti dvije ključne točke koje su odredile odnos koncilske Crkve prema problemima rata i mira. S jedne strane, osjeća se određen kontinuitet, odnosno duh tradicionalnoga nauka Crkve o pravednom ratu, što je došlo do izražaja u ponovljenoj potvrdi prava na zakonitu obranu (Srakić, 1995., 220-221). S druge strane, pod utjecajem rastuće svijesti o opasnostima nagomilanoga razornog oružja i sve prisutnije brige za mir u svijetu, u prvi se plan stavlja nauka o izbjegavanju rata (*de bello vitando*). Temelj ovoga nauka je poziv na odricanje od rata i nasilja, odnosno s njima povezanih nečovječnih čina te oštra osuda totalnoga rata i utrke u naoružavanju.

Poruke Pavla VI. i Ivana Pavla II. o ratu i miru

Brojne su poruke, apeli i enciklike papa Pavla VI. i Ivana Pavla II. koje su govorile o vrijednostima i značenju mira te o opasnostima rata. U govoru održanom u Ujedinjenim narodima 4. listopada 1965. godine Pavao VI. je odao priznanje OUN-u, koji je nazvao "velikom školom mira", ali je upozorio kako se mir ne izgrađuje samo političkim sredstvima i ravnotežom sila i interesa, nego duhom, idejama i djelima mira. Kako bi se ostvario pravedni mir u svijetu, treba ispuniti dvije temeljne zadaće: razoružanje i "...proučavanje sredstava za jamčenje sigurnosti međunarodnog života bez pribjegavanja oružju." (Valković, 1991., 307). Spomenute zadaće mogu se ostvariti jedino ako raste povjerenje cjelokupne međunarodne javnosti u Ujedinjene nacije, odnosno ako se poveća njihov autoritet, čime je Papa svjetskoj organizaciji dao osobitu ulogu u međunarodnom poretku.

Prije nego se osvrnemo na okružnicu Pavla VI. *Razvoj naroda* u kojoj se, pod glasovitom porukom *napredak je novo ime mira*, povezuje problem nejednakoga razvoja naroda na globalnoj razini i pitanje mira, treba podsjetiti kako je i papa Ivan XXIII. naglašavao da je sve dublji jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja jedan od glavnih uzroka međunarodne nestabilnosti (Cvrlje, 1992., 317). Ovu konstataciju Pavao VI. produbljuje sljedećim riječima: "Suzbijati bijedu i nepravdu znači unapređivati, zajedno s poboljšanjem uvjeta života, ljudski i duhovni progres svih, dakle i zajedničko dobro čovječanstva. Mir se ne svodi na to da ne bude rata, kao rezultat

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAČ, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

sve nesigurnije ravnoteže snaga. Mir se gradi iz dana u dan težeći za redom koji je Bog htio, koji podrazumijeva sve potpuniju pravdu među ljudima." (PP, 76).

Poruku Pavla VI. prema kojoj je razvoj ekvivalent miru nadopunio je papa Ivan Pavao II. pojmom solidarnosti. Naime, u okružnici *Socijalna skrb* Ivan Pavao II. ističe kako solidarnost treba shvatiti kao moralno i socijalno ponašanje, odnosno kao vrlinu. Ona je čvrsta i postojana odlučnost da se zauzmemo za opće dobro, jer smo svi za sve odgovorni (SRS, 38). Solidarnost se temelji na načelu da su stvorena dobra namijenjena svima i pomaže da se drugoga (osobu, narod ili naciju) ne promatra kao sredstvo koje treba iskoristiti, nego kao nama sličnoga, kao našu pomoć (SRS, 39). Na taj način isključuju se izrabljivanje, tlačenje i uništavanje drugoga, kao čini koji vode ratnoj opasnosti. Dakle, pravilno shvaćena solidarnost postaje ujedno put k miru i razvoju: svjetski mir je nezamisliv ako odgovorni ne priznaju kako uzajamnost zahtijeva prevladavanje blokovske politike, odbacivanje ekonomskog, vojnog ili političkog imperijalizma te prerastanje međusobnog povjerenja u zajedničku suradnju. Stoga za svojevrсни motto svojega pontifikata papa Ivan Pavao II. uzima sintagmu *opus solidaritatis pax* – mir je plod solidarnosti (SRS, 39).

Iz ovoga pregleda razvoja katoličkoga nauka o ratu i miru uočava se, uz postojanje kontinuiteta, i znakovita evolucija, odnosno prilagođavanje "znakovima vremena". Kontinuitet možemo iščitati iz činjenice kako se ne napušta u potpunosti misao o pravednom ratu koji u određenim situacijama, u nesavršenom svijetu, postaje neizbježan. U tom pogledu Crkva ostaje realistična i ne naučava bezuvjetno mirotvorstvo i idealistički shvaćeno nenasilje. S druge strane, sve veća pozornost pridaje se izbjegavanju rata i rješavanju razmirica nenasilnim sredstvima te odgoju za mir. Jednom riječju, ovakav pristup ukazuje na to kako je rat posve neprihvatljiv instrument u međunarodnim odnosima, kako on nije nužnost te kako je moguće ostvariti trajni mir. Dokaz tome su i brojne mirotvorne organizacije i pokreti u svijetu među kojima posebnu ulogu imaju one u koje su uključeni katolici-laici te sve prisutnija svijest o vrijednostima mira, pomirenja, nenasilja i zajedničkoga života u različitostima, osobito među mlađim naraštajima.

KATOLIČKA CRKVA I RAT U HRVATSKOJ – PRIMJER PRIMJENE NAUKA "DE BELLO IUSTO" I "DE BELLO VITANDO"

Početakom devedesetih godina Katolička crkva u Hrvatskoj zdušno je i bez zadržke podupirala iskorak zemlje u demokraciju i višestranačje, a osobito hrvatsku borbu za neovisnost i istupanje iz socijalističke jugoslavenske federacije. Već u ljeto 1990.

godine, neposredno nakon konstituiranja nove vlasti, Hrvatska se suočila s počecima oružane pobune dijela srpskoga pučanstva u Hrvatskoj, a ubrzo potom i s otvorenom agresijom tadašnje JNA na svoj teritorij, agresijom u koju su se uključile različite srpske i crnogorske paravojne formacije.

Tako složene i dramatične povijesne okolnosti nametnule su Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, uvjetno rečeno, dvije uloge koje se nisu međusobno isključivale. S jedne strane, ona se odlučno postavila kao "čuvarica nacionalnih interesa", zalažući se za pravednu obranu od agresije i očuvanje samostalnosti, dok je, s druge strane, u skladu sa svojim temeljnim poslanjem, promicala evanđeoske vrednote mira i pomirenja, ljubavi i suživota. O tome u prvom redu svjedoče brojni dokumenti, izjave i poruke visokih predstavnika Crkve, ali i ostalih njezinih službenika te dijela laika (posebno onih angažiranih u mirotvornim udrugama). Ovdje ćemo se, zbog ograničenosti prostora, osvrnuti na dio indikativnih poruka za koje je važno istaknuti da su dolazile iz samoga vrha crkvene hijerarhije.

Neposredno nakon konstituiranja nove demokratski izabrane vlasti, kardinal Kuharić je na prvoj misi za domovinu pozvao vjernike da mole za mir i blagostanje u Hrvatskoj, založivši se za pomirenje nadahnuto istinom i ljubavlju, a protiv svake mržnje (Miklenić, 1998., 117). Dok se sukobi još nisu rasplamsali, a povodom rata u Perzijskom zaljevu i verbalnih prijetnji silom koje su bile sve prisutnije u tadašnjoj SFRJ, katolički biskupi Jugoslavije pozvali su sve one koji odlučuju o sudbini naroda da djeluju u duhu iskrenoga dijaloga, da se založe za mirno rješenje nesuglasica i odbace samu pomisao na upotrebu bilo kojega oblika nasilja (*Glas Koncila*, 27. 1. 1991.). Ubrzo zatim, točnije 22. siječnja 1991., oglasila se komisija *Justitia et pax* BKJ koja je odlučno odbacila sve metode sile i zastrašivanja i založila se za miran dogovor među narodima bivše Jugoslavije (*Glas Koncila*, 3. 2. 1991.).

Kada su naoružani srpski pobunjenici zapriječili dio ključnih prometnica, kardinal Kuharić održao je propovijed u Sisku u kojoj je naglasio kako Evanđelje izdvaja četiri načela na kojima treba graditi odnose među ljudima i narodima, a to su istina, pravednost, sloboda i ljubav. Sama po sebi, ova načela isključuju mržnju, koja je "...izvor nasilja i uzrok zločina protiv čovjeka" (*Glas Koncila*, 26. 8. 1990.). Drugom prigodom, za propovijedi u Imotskom, kardinal Kuharić poručio je Srbima u Hrvatskoj "...da ih smatramo svojom braćom, da ih iskreno volimo u Isusu Kristu, da želimo njihov mir, njihovu slobodu kao i svoju slobodu, da žive u dostojanstvu i časti kao što hoćemo da mi Hrvati na hrvatskom tlu svoje domovine živimo u dostojanstvu, miru i časti. Stoga neka budu uvjereni da Crkva u Hrvata uvijek odgaja hrvatski narod za takve odnose s drugim ljudima i narodima" (*Glas Koncila*, 11. 11. 1990.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

Na sastanku održanom 15. i 16. siječnja 1992. godine katolički biskupi iz Hrvatske uputili su poruku javnosti u kojoj su istaknuli potrebu za pomirenjem i uzajamnim opraštanjem, jer "...u ratnim sukobima stradavaju i napadači i branitelji, pa je jednima i drugima potrebno pomirenje i uzajamno oprostjenje." (*Glas Koncila*, 26. 1. 1992.). U razgovoru za *Glas Koncila*, objavljenom u prosincu 1992. kardinal Kuharić je govorio i o pravoslavnim vjernicima u Hrvatskoj. On je naglasio kako Katolička crkva zastupa "...apsolutno načelo da imaju pravo živjeti sebe, svoju vjeru, svoju slobodu, da njihovi episkopi i svećenici imaju pravo pastoralno djelovati, da i njih evanđeoski rasvijetle kako bi bili skloniji da prihvate suživot s Hrvatima, s katolicima, da prihvate Hrvatsku kao činjenicu koja je njihova domovina..." (*Glas Koncila*, 13. 12. 1992.)

Kao osobit primjer zalaganja za vrijednosti pomirenja i oprosta I. Miklenić ističe riječi kardinala Kuharića na sprovođenju 39 civilnih žrtava u mjestu Voćinu. Zagrebački nadbiskup tada je rekao: "Nećemo za to optužiti njihov narod. Ni njihovu Crkvu! Ali optužbu zaslužuju oni koji su godinama mržnjom i lažima trovali duše da čine zlo, a zavedeni možda čak misle da je to čin njihova rodoljublja. Prepustimo milosrdnom i pravednom Bogu i odgovore na naše pitanje: Zašto? Ove ovdje i tolike nevine žrtve nasilja diljem Hrvatske zaslužuju naše poštovanje i ljubav. To im izražavamo svojom molitvom i ovim bogoslužnim opraštajem. Ali baš zato što ih poštujemo i što ih volimo, svoju dušu moramo sačuvati čistu od svake mržnje i od svake želje za osvetom. Tami mržnje moramo suprotstaviti svjetlo ljubavi. Bog će izreći posljednju riječ nad svakom savješću..." (Miklenić, 1998., 130).

Mnogo je sličnih primjera govora o miru, pomirenju i suživotu koji su od visokih predstavnika Katoličke crkve (posebno kardinala Kuharića) bili upućivani javnosti u posljednjih deset godina. No, za našu raspravu važno je izdvojiti i glavne ocjene službene Crkve o naravi rata s kakvim je bila suočena Hrvatska. One su bile jasne i nedvosmislene: s izvanrednoga sastanka održanoga u Zagrebu 30. srpnja 1991. katolički biskupi s područja Republike Hrvatske uputili su javnosti apel u kojem su rat protiv Hrvatske definirali kao nametnut, naglasivši kako se u tom ratu gaze temeljne etičke norme i međunarodne konvencije. Nadalje, istaknuto je kako je obrana Hrvatske i njezinih demokratskih institucija u potpunosti legitimna i ona je pravo i dužnost zakonite vlasti, ali se istodobno spominje žarka želja za mirnim rješenjem sukoba (*Glas Koncila*, 11. 8. 1991.).

U intervjuu *Glasi Koncila*, objavljenom 20. listopada 1991. kardinal Kuharić uputio je poruku hrvatskim braniteljima. On je ponovio kako je obrana domovine, slobode, prava i mira građana moralno pravo i dužnost, ali ona uvijek treba ostati u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

granicama etičkih normi i ne smije prijeći prag nužne samoo-
brane, odnosno pretvoriti se u osvetu (*Glas Koncila*, 20. 10. 1991.).

Iz gornjih izjava i poruka mogu se razaznati tri glavna
pristupa problemu rata i mira koje je zauzimala službena Ka-
tolička crkva u Hrvatskoj.

Prvi pristup bio je aktualan u vrijeme neposredno prije
izbijanja ratnoga sukoba kad su, u skladu s koncilskim nau-
kom Crkve, promicane vrijednosti karakteristične za teoriju
"izbjegavanja rata" (*de bello vitando*). Prema ovom pristupu,
rat se bezuvjetno osuđuje i treba učiniti sve da se on izbjegne,
dok se za rješavanje nesuglasica i sukoba preporučuju isklju-
čivo mirna politička sredstva.

Drugi pristup postaje aktualan u vrijeme kada je zapo-
čela otvorena agresija na Republiku Hrvatsku. Tada je Kato-
lička crkva bila bliža teoriji "pravednoga rata" (*de bello iusto*) ko-
ja dopušta žrtvi da se brani od agresije i da, makar i silom,
uspostavi pravedan mir. Na koncu, pokazali smo da je i II.
vatikanski sabor dao legitimitet pravednoj obrani napadnutog
naroda kojemu prijeti ugrožavanje opstanka, osobito ako
su iscrpljene sve mogućnosti mirovnoga rješenja. Dakle, Ka-
tolička crkva u Hrvatskoj nije zauzela poziciju bezuvjetnoga
mirotvorstva i nenasilja, niti je pozivala na odricanje od oru-
žanoga otpora napadaču, nego se založila za pravednu ob-
ranu od nametnutoga rata, odnosno agresije.

Treći pristup Katoličke crkve ratnim sukobima u Hrvat-
skoj možemo uvjetno nazvati kršćanskim pristupom i on ni-
kada nije bio potisnut u drugi plan, barem kada se u obzir
uzmu stavovi najviših predstavnika crkvene hijerarhije. Nje-
ga je obilježavala evanđeoska težnja za pravednim mirom, za
izbjegavanjem mržnje prema neprijatelju te osvete i nepo-
trebnoga nasilja. U više navrata pružana je ruka pomirnice
pripadnicima srpskoga i crnogorskoga naroda (odnosno vjer-
nicima pravoslavicima), a posebno je isticana potreba za opro-
stom koja je podrazumijevala i nove perspektive zajedničko-
ga života u hrvatskoj državi.

STAVOVI I MIŠLJENJA KATOLIČKIH VJERNIKA O AKTUALNIM PITANJIMA VEZANIM UZ RAT I MIR

U prethodnom dijelu teksta vidjeli smo što o ratu i miru na-
učava tradicionalni, odnosno koncilski i postkoncilski katoli-
čki nauk te kakav je bio odnos Katoličke crkve prema istim
pitanjima u vrijeme trajanja rata na području Hrvatske. Ov-
dje ćemo razmišljanja o toj temi nadopuniti stavovima vjerni-
ka-katolika, kako bismo vidjeli jesu li poruke službenika Cr-
kve imale odjeka među "običnim" vjerničkim pukom.

Izvor podataka je socioreligijsko istraživanje provedeno
u travnju i svibnju 1997. godine na području sedam franje-
vačkih provincija u Hrvatskoj i BiH i na uzorku od 498 vjerni-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

ka starijih od 18 godina. Podaci su prikupljeni anketnim upitnikom koji je sadržavao 125 pitanja od kojih je desetak bilo izravno vezano uz problematiku rata i mira (Duvnjak, 1999., 142-146). U ovome radu prikazat ćemo samo distribucije frekvencija, što znači da ćemo rabiti isključivo univarijatnu statističku analizu.

Prvo pitanje bilo je o uključenosti anketiranih vjernika u ratne sukobe. U ratu je aktivno sudjelovao, po prilici, svaki deseti ispitanik (9,4 posto), a izbjeglica i prognanika bilo je 9,8 posto. Na područjima zahvaćenim ratom ostala je živjeti četvrtina anketiranih vjernika i vjernika (24,9 posto), ali oni nisu izravno sudjelovali u ratnim sukobima. Najveći dio uzorka nije sudjelovao u ratu i živjeli su na područjima koja nisu bila neposredno zahvaćena ratom (nešto više nego svaki drugi ispitanik, odnosno 54,4 posto). Užega člana obitelji u ratu je izgubilo 8,0 posto vjernika, a veće materijalne štete pretrpjelo je njih 14,9 posto.

Sljedeći niz pitanja odnosio se na shvaćanje oprosta kao jedne od središnjih kršćanskih vrijednosti. Pitanje opraštanja, važno u svakodnevnom životu kršćana, na poseban je način aktualizirano u vrijeme rata i neposredno nakon njegova završetka, kada je proizvedena golema mržnja među zaraćenim stranama.

➔ TABLICA 1

Oprost je prvotno prema Vašem mišljenju:

Nagrada počinitelju zla	5,6%
Oslobađanje žrtve od mržnje	14,3%
Vjerska obveza koju moramo izvršiti	22,5%
Pravo kršćansko djelo	55,8%

(N=498)

Treba istaknuti kako više od polovice ispitanika pokazuje dosljednost prema nauku katoličke vjere i oni shvaćaju oprost kao pravo kršćansko djelo. Slijede vjernici koji misle kako je oprost vjerska obveza koja se mora izvršiti (22,5 posto) i njih bismo uvjetno mogli nazvati "čistim moralistima", dok su na trećem mjestu oni koji oprost shvaćaju nešto uže, odnosno kao oslobađanje žrtve od mržnje. Ova posljednja skupina vjernika u tom činu vidi i određenu "terapeutsku" vrijednost i oblik samopomoći, nešto što može donijeti osobnu korist. Svega 5,6 posto ispitanika ima negativan odnos prema oprostima i misli da je on nagrada počinitelju zla.

Zanimljivi su odgovori na pitanje o spremnosti za opraštanje: veći dio ispitanika spreman je oprostiti (40,8 posto), dok drugi, gotovo podjednaki dio uzorka, smatra kako treba proći još vremena da bi se moglo oprostiti (39,0 posto). Gledajući s

kršćanskoga aspekta, ohrabruje činjenica kako relativno mali broj vjernika nije spreman oprostiti (7,8 posto). Vjernici su, kad je o tome riječ, podijeljeni i naglašavaju vremensku dimenziju procesa opraštanja što upozorava na činjenicu da su ratne traume još uvijek prisutne i da je nepovjerenje prema onima koji su bili na suprotnoj strani prilično prošireno.

S druge strane, zamjetna je relativizacija oprosta. Na pitanje "Ako ste spremni oprostiti, kome biste oprostili?" većina vjernika odgovorila je da bi oprostila samo onima koji nisu počinili ratne zločine (44,0 posto), trećina je spremna oprostiti svima bez razlike (33,5 posto), dok 14,9 posto vjernika ima "tvrđi" stav i oprostili bi isključivo onima koje osobno poznaju i za koje znaju da nisu sudjelovali u ratnim zločinima. Dakle, i ovdje su vjernički odgovori diferencirani i prilično selektivni, a ovoga su puta u manjini oni koji imaju pravi kršćanski stav i koji za oprost ne postavljaju posebne uvjete.

Jedno od pitanja odnosilo se na učestalost govora o potrebi oprosta od pojedinih župnika. Prema mišljenjima vjernika, tri četvrtine župnika-redovnika (76,7 posto) često je govorilo o oprost, 18,3 posto rijetko, a svega 1,2 posto vjernika je odgovorilo kako župnici nisu nikada govorili o potrebi (i značenju) opraštanja. Sudeći prema gornjim podacima, službenici Crkve ostali su dosljedni u promicanju jedne od najzahtjevnijih kršćanskih vrijednosti.

Sljedeće pitanje odnosilo se na ocjenu uloge Katoličke crkve u ratu:

➔ TABLICA 2

Kakva je, prema Vašem mišljenju, bila uloga Katoličke crkve u ratnom sukobu kod nas?

Nije utjecala na ratne sukobe	15,1%
Smirivala je ratne sukobe	70,3%
Poticala je ratne sukobe	2,0%
Ne znam	12,0%

(N=498)

Iz ovih podataka vidi se da vjernici u najvećem broju pozitivno ocjenjuju ulogu svoje Crkve u ratu, smatrajući kako je ona smirivala ratne sukobe ili na njih nije utjecala, dok je zanemariv broj onih koji misle da je poticala ratne sukobe.

Slično ovome bilo je pitanje o vrednovanju uloge redovnika-franjevaca u vrijeme rata. Najveći broj anketiranih (74,3 posto) misli kako su se franjevci zalagali za mir i suživot, 4,2 posto ih odgovara kako oni nisu javno izražavali svoj stav o ratu, a 5,8 posto misli kako su se redovnici opredijelili samo za jednu stranu u sukobu. Ovdje treba istaknuti kako je vrlo mali broj vjernika izrazito negativno ocijenio franjevce, odgovorivši kako su oni poticali nesnošljivost među sukobljenim

stranama (3,0 posto). "Visoku ocjenu" franjevci su dobili i kad je riječ o dijeljenju sudbine s vjernicima tijekom ratnih sukoba i teških iskušenja. Gotovo tri četvrtine vjernika (74,5 posto) smatra kako su oni uvijek bili uz vjernike i dijelili njihovu sudbinu, 7,6 posto ispitanika misli kako su bili uz vjernike, ali su uglavnom bili zauzeti drugim poslovima, dok 5,6 posto negativno ocjenjuje ulogu redovnika u ratu i smatra da oni nisu bili uz župljane onoliko koliko su trebali biti.

Na kraju, obradit ćemo još dva pitanja vezana uz problem rata i mira. Prvo pitanje odnosilo se na teme u propovjedima kojima su župnici pridavali najveću pozornost za vrijeme rata, a drugo na teme o kojima su najviše govorili nakon rata. U vrijeme rata župnici su se najviše zalagali za mir (31,5 posto) ili su govorili o obrani hrvatstva i katoličke vjere (28,5 posto), dok govor o oprostima nije bio prisutan u tolikoj mjeri (8,2 posto).

Kao što je bilo za očekivati, nakon rata poredak tema se donekle izmijenio: župnici su tada najviše govorili o zalaganju za mir (25,5 posto), na drugom mjestu je bilo zalaganje za povratak prognanika i izbjeglica kućama (20,9 posto), slijedila je obrana hrvatstva i katoličke vjere (16,7 posto), a nešto je više bilo prisutno zalaganje za opraštanje neprijateljima (14,9 posto).

Letimičan pogled na te rezultate (i bez složenije i dublje statističke analize) ukazuje na to kako je većina vjernika prihvaćala temeljne kršćanske vrijednosti koje se odnose na rat i mir. Naime, bez obzira na ratne strahote, oni su, uz očekivane razlike i selektivnost, uglavnom bili za oprost shvaćen u kršćanskom duhu. Međutim, podaci pokazuju kako su rane među običnim pukom još uvijek svježije i duboke, pa stoga ne čudi činjenica da veći dio anketiranih smatra kako za opraštanje treba proći još vremena.

Kao drugu važnu činjenicu ističemo pozitivne ocjene koje su od vjernika za svoje držanje u ratu dobili službenici Crkve (u našem slučaju redovnici-franjevci). Prema mišljenjima ispitanika, oni su ostali dosljedni temeljnim vrijednostima svojega duhovnoga poziva (ovdje u prvom redu mislimo na govor franjevacu o miru i o opraštanju te na skrb i pomoć koju su pružali vjernicima). Isto tako, vjernici su pozitivno ocijenili ulogu čitave Katoličke crkve tijekom rata, smatrajući kako je ona smirivala ratne sukobe, odnosno nije na njih imala (odlučujući) utjecaj.

ZAKLJUČAK

Izazovnim i prijepornim pitanjima rata i mira pristupili smo s nekoliko različitih zrenika. U sažetom povijesnom prikazu pokazali smo kako je katolički nauk, tijekom stoljeća, evoluirao u svojem pristupu spomenutoj problematici, napuštajući teoriju o pravednom ratu koju zamjenjuje teorija o izbjegavanju rata. Prijelomni trenutak svakako je bio Drugi vatikanski

sabor, ali su golem prinos dali i pape Ivan XXIII., Pavao VI. i Ivan Pavao II. Međutim, još uvijek ostaje otvorenim pitanjem hoće li Katolička crkva bezrezervno i u potpunosti osuditi svaki rat i svako nasilje i zagovarati apsolutno mirotvorstvo. U svakom slučaju, to ovisi o razvoju čovjekove svijesti i čitavoga ljudskoga društva, u čemu ne vidimo mjesta velikom optimizmu.

U drugom dijelu teksta osvrnuli smo se na dio važnih poruka vodstva Katoličke crkve u Hrvatskoj koje su bile upućivane javnosti u vrijeme rata. Kad bismo se ograničili samo na ovaj segment djelovanja Crkve, mogli bismo zaključiti kako je ona bila na visini svojega kršćanskog poslanja, jer je i u kritičnim vremenima ostala dosljedna vrijednostima mira, ljubavi, nenasilja, opraštanja i suživota. Međutim, neistraženim i otvorenim ostaje pitanje je li Crkva u istoj mjeri bila dosljedna i na nižim razinama i je li, u svakom vremenu i na svakom mjestu, ukazivala na negativne pojave koje su donijeli rat i agresija na Hrvatsku. Disonantnih tonova, pa i izostanaka reakcija na određene negativne događaje iz Domovinskoga rata svakako je bilo, ali to ostaje temom za neko drugo istraživanje.

Na koncu, anketno istraživanje pokazalo je kako većina vjernika prihvaća jednu od temeljnih kršćanskih vrijednosti, odnosno oprost neprijatelju. Međutim, treba uzeti u obzir činjenicu kako su anketirani vjernici uglavnom praktikanti koji redovitije od ostalih pohode svete mise, pa je i bilo za očekivati da će oni u većem broju prihvaćati određene kršćanske vrijednosti. No, pokazalo se da i među njima postoje kolebanja i diferencijacije. Posredno, vjernički stavovi mnogo govore o okrutnostima rata koji su proživjeli, a neposredno o potrebi da se opraštanje shvati kao složen i mukotrpan proces u kojemu se ništa ne događa lagano i brzo.

U svakom slučaju, tema o odnosu religije (ne samo kršćanske, odnosno katoličke) i rata i mira ostaje otvorenom i izazovnom. U suvremenom svijetu gotovo svakodnevno izbijaju regionalni oružani sukobi različitoga intenziteta. Stoga mirotvorni potencijal različitih religija, kao instrument u međunarodnoj politici koji bi mogao znatno pridonijeti mirnom rješavanju sukoba, ostaje i dalje marginaliziran i neiskorišten. Međutim, sve je više primjera u kojima vjerske zajednice, kao medijatori, pridonose smirivanju ili okončanju oružanih sukoba, na što s osobitom pozornošću danas gleda svjetska diplomacija (Johnston i Sampson, 1994.).

U slučaju bivše Jugoslavije treba se složiti s ocjenom kako vjerske zajednice nisu započele rat, pa ga nisu, kao samostalan čimbenik, ni mogle spriječiti ili okončati. To nije bio vjerski rat, pa je uloga vjerskih zajednica u postizanju mirnoga rješenja, bez obzira na njihov velik društveni utjecaj, bila bitno ograničena.

Kad je o Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj riječ, možemo zaključiti kako je ona, na službenoj razini, pokušala primiriti sukob i apelirala je na suzdržavanje od nepotrebnoga nasilja,

osvete i mržnje, odlučno se zalažući i za opstanak i slobodu ne-
ovisne demokratske Hrvatske, i za pravedan mir i oprost te za
suživot do jučer sukobljenih naroda.

POPIS KRATICA

- PT Enciklika *Pacem in terris*
PP Enciklika *Populorum Progressio*
SRS Enciklika *Sollicitudo rei socialis*
GS *Gaudium et Spes* (Pastoralna konstitucija o Crkvi
u suvremenom svijetu)

BILJEŠKE

¹ Ovdje treba podsjetiti kako je 1971. godine SFRJ priznala muslimanima po vjeri muslimansku nacionalnost, što je bio svojevrsan presedan u suvremenom svijetu.

² Opširnije o shvaćanju rata i mira u djelu sv. Tome Akvinskog te o ostalim korisnim izvorima vidi u: Srakić, M., Od teorije "de bello iusto" do nauka "de bello vitando" i Karadjole, M., Skolastika i rat, u: Grubišić, I. (ur.) (1995.), *Konfesije i rat*. Split: Centar za religijska istraživanja – Split i HAU – Split. Riječ je o zborniku radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanoga u prosincu 1993. godine u Splitu.

³ Ovdje se misli na konvencije o sudbini ranjenika, zarobljenika te na razne druge slične međunarodne sporazume.

LITERATURA

Cvrlje, V. (1992), *Vatikanska diplomacija*, Zagreb, Školska knjiga i Kršćanska sadašnjost.

Johnston, D., Sampson, C. (eds.) (1994), *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*, New York, Oxford University Press.

Duvnjak, N. (1999), Rezultati socioreligijskog istraživanja u franjevačkim provincijama Hrvatske i Bosne i Hercegovine – Rezultati ankete provedene među vjernicima, *Crkva u svijetu* (34)2:142-196.

Glazier, M. i Hellwig, K. M., (ur.) (1998), *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, Laus.

Jukić, J. (1997), *Lica i maske svetoga*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

Karadjole, M. (1995), Skolastika i rat. U: Grubišić, I. (ur.), *Konfesije i rat* (str. 229-240), Split, Centar za religijska istraživanja – Split i HAU – Split.

McMorrow, M. (1994), Creating Conditions of Peace. U: Powers G. F., Christiansen D. et al. (eds.), *Peacemaking-Moral and Policy Challenges for a New World* (str. 41-56), Washington D. C., USCC.

Miklenić, I. (1998), Katolička Crkva i rat u Hrvatskoj. U: Devetak S. i Fischer-Devetak M. (ur.), *Ohraniti sanje* (str. 115-130), Maribor, ISCOMET.

Prandi, C. (1995), Kršćanstvo, rat i mir. U: Grubišić, I. (ur.), *Konfesije i rat* (str. 107-117), Split, Centar za religijska istraživanja – Split i HAU – Split.

Rahner, K. i Vorgrimler, H. (ur.) (1992), *Teološki rječnik*, Đakovo: Forum bogoslova Đakovo.

Srakić, M. (1995) Od teorije "de bello iusto" do nauka "de bello vitando". U: Grubišić, I. (ur.), *Konfesije i rat* (str. 201-228), Split, Centar za religijska istraživanja – Split i HAU – Split.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

Složeno kronološkim redom:

Govor pape Pavla VI. u Ujedinjenim narodima (1991). U: Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (str. 306-313), Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

Ivan XXIII., Enciklika *Pacem in terris* (1991). U: Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (str. 163-202), Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

Drugi vatikanski sabor, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (*Gaudium et Spes*) (1991). U: Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (str. 203-291), Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

Pavao VI., Enciklika o razvitku naroda (*Populorum Progressio*). U: Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (str. 314-349), Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

Ivan Pavao II., Enciklika "Socijalna skrb" (*Sollicitudo rei socialis*). U: Valković, M. (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (str. 573-624), Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

"Svi su građani dužni slušati zakonitu vlast", *Glas Koncila* 34/1990., str. 1. i 3.

"Na čast svome narodu", *Glas Koncila* 45/1990., str. 1. i 8.

Izjava katoličkih biskupa Jugoslavije "Odgovorni, odbacite i pomisao na upotrebu nasilja", *Glas Koncila* 4/1991., str. 1.

Izjava komisije Justitia et pax BKJ "Za miran dogovor među narodima", *Glas Koncila* 5/1991., str. 3.

"Zaklinjemo napadače da odmah odlože oružje", *Glas Koncila* 32/1991, str. 1.

"Samostalna Hrvatska – ostvarenje povijesne i pravne logike", *Glas Koncila* 42/1991., str. 3.

"Slogom u sveopću obnovu", *Glas Koncila* 4/1992., str. 3.

"Važnije je pouzdanje u Boga negoli u ljude", *Glas Koncila* 50/1992., str. 3.

The Catholic Church and the Challenge of War: The Croatian Trial

Neven DUVNJAK
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Centre Split

In this work the author gives a survey of the development of certain segments of Catholic social teaching concerning problems of war and peace. After a lengthy historical review, special attention is given to the contribution of the Second Vatican Council to the topic in question, and especially to the "substitution" of the theory of a just war with the theory of avoiding war. Accordingly, the key messages of Pope John XXIII, Paul VI and John Paul II regarding issues of war and peace in the contemporary world are presented. They have

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

considerably contributed to the actualization of the Catholic social teaching because they "coordinated" the teaching of the Church with the current events in the contemporary world. Namely, the concepts of war and peace are no longer unambiguous, but are linked to the pressing issues of justice, solidarity and development on a global level. In the second part of the article the author discusses specific messages of representatives of the Catholic Church in Croatia dedicated to wartime events. The messages addressed from that level were found to be in accordance with the evangelical spirit of the Church: they opposed hatred, revenge and violence, and called for reconciliation, forgiveness, peace and coexistence. Also presented is part of the data from a research conducted in 1997 among Catholic believers in the area of the seven Franciscan provinces in Croatia and Bosnia and Herzegovina. These data are connected with the topic of war and peace as well, and with them the authors wanted to demonstrate to what extent believers accepted the messages initiated by members of the Church administration, and how they "evaluated" the Church's activities (and the Franciscan friars') during the war.

Die katholische Kirche und die Herausforderung des Krieges: der Prüfstein Kroatiens

Neven DUVNJAK
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Split

Der Artikel gibt eine Übersicht über die Entwicklung bestimmter Segmente innerhalb der katholischen Soziallehre, die sich mit den Problemen von Krieg und Frieden auseinandersetzen. Der Leser erhält zunächst einen geschichtlichen Überblick. Sodann gilt die besondere Aufmerksamkeit des Verfassers dem Beitrag, den das 2. Vatikanische Konzil zum erwähnten Thema geleistet hat, in erster Linie aber dem Umstand, dass die Theorie vom gerechten Krieg "abgelöst" wurde von der Theorie der Kriegsvermeidung. In diesem Sinne werden auch die wichtigsten Botschaften der Päpste Johannes' XXIII., Pauls VI. und Johannes Pauls II. zitiert, die sich gerade auf die Fragen des Krieges und des Friedens in der modernen Welt bezogen. Diese päpstlichen Botschaften haben wesentlich zur Aktualisierung der katholischen Soziallehre beigetragen, da sie die Grundsätze der Kirche mit dem aktuellen Weltgeschehen in "Einklang" gebracht haben. Die Begriffe Krieg und Frieden sind nämlich nicht mehr als eindeutig erkennbar, sondern stehen im Zusammenhang mit den brennenden Fragen von Gerechtigkeit, Solidarität und Entwicklung im globalen Rahmen. Im zweiten Teil des Aufsatzes werden einzelne Botschaften verschiedener

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 1-2 (51-52),
STR. 85-102

DUVNIJAK, N.:
KATOLIČKA CRKVA...

Vertreter der katholischen Kirche in Kroatien thematisiert, die dem Kriegsgeschehen (1991–1995, Anm. d. Übers.) galten. Diese Botschaften stimmten mit dem evangelischen Sendungscharakter der Kirche überein: Sie richteten sich gegen Hass, Rache und Gewalt und riefen zu Versöhnung, Vergebung, Frieden und Koexistenz auf. Des weiteren präsentiert der Verfasser einen Teil der Resultate, die eine Umfrage erbrachte, die 1997 unter gläubigen Katholiken auf dem Gebiet der sieben Franziskanerprovinzen in Kroatien sowie Bosnien und Herzegowina durchgeführt wurde. Auch diese Angaben sind mit dem Thema Krieg und Frieden verknüpft. Es sollte gezeigt werden, in welchem Umfang die Botschaften der Kirche von den Gläubigen aufgenommen und beherzigt wurden und wie die Menschen die Tätigkeit der Kirche (und des Franziskanerordens) in der Zeit des Krieges "bewerteten".